

Пётра Мурзёнак (Атава, Канада): Дынаміка фактараў спрыяльнага ўплыву на нацыянальную свядомасць у пачатку XXI стагоддзя

Пра аўтара: Пётра П. Мурзёнак, доктар медыцынскіх навук. Заснавальнік і рэдактар вэб-часопіса “КУЛЬТУРА. НАЦЫЯ”, <http://www.sakavik.net>. Трыццаты нумар вэб-часопіса выйдзе ў лістападзе 2022 года. Аўтар трох публіцыстычных кнігаў: “Шляхі да беларускай нацыі”, Мінск, “Кнігазбор”, 2016, 344с., “Чым трэба ганарыцца кожнаму беларусу”, Мінск, “Кнігазбор”, 2017, 96с., і “Belarus: Prospects of a Middle Power”. Lexington Press, Lanham-Boulder-New York-London. 2022. 346pp. Аўтар чатырох зборнікаў вершаў “Быліна мая, Беларусь” (Атава, 2000), “Крыніца” (Мінск, 2011), “Пакуль нашыя анёлы лётаюць над акіянам” (Атава, 2012), “Колеры” (Мінск, 2018). У 2014 годзе выйшаў у сьвет аўдыё-альбом “Дотык”, які можна паслухаць на YouTube. Займае актыўную пазіцыю ў беларускім жыцці ў замежжы - старшыня Беларускага інстытута навукі і мастацтваў у Канадзе, адзін з дырэктараў Управы Згуртаваньня беларусаў Канады.

About the author: Piotr P. Murzionak, Doctor of Medical Sciences. Founder and editor of the web magazine "CULTURE. NATION", <http://www.sakavik.net>. The thirtieth issue of the web magazine will be published in November 2022. Author of three non-fiction books: "Paths to the Belarusian nation", Minsk, "Knigazbor", 2016, 344 p., "What every Belarusian should be proud of", Minsk, "Knigazbor", 2017, 96 p., and "Belarus: Prospects of a Middle Power". Lexington Press, Lanham-Boulder-New York-London. 2022. 346pp. He is the author of four collections of poems: "My Past, Belarus" (Ottawa, 2000), "The Source" (Minsk, 2011), "While Our Angels Are Flying Over the Ocean" (Ottawa, 2012), "Colors" (Minsk, 2018). In 2014, the audio album "Touch" was released, which you can listen to on YouTube. Takes an active position in the Belarusian life abroad – he is the chairman of the Belarusian Institute of Science and Arts in Canada, one of the directors of the Board of the Unification of Belarusians in Canada.

Анатэзія. Аналізуецца дынаміка фактараў, якія станоўча ўплываюць ці могуць уплываць на ўзровень нацыянальнай свядомасці беларусаў у XXI ст. У прыватнасці, робіцца спроба зразумець, што адбывалася за апошнія два з нечым дзесяцігоддзі з беларускім насельніцтвам і яго элітай, і як змяняюцца знешнія ўмовы існаваньня беларускай дзяржавы, якія, як і ў ранейшыя перыяды ў XX ст., былі ў значнай ступені вызначальнымі для паваротаў у лёсе беларускай нацыі. Праводзіцца аналіз магчымых аптымальных шляхоў, якія б прывялі да жаданых змен - змену аўтарытарнай ўлады і ўсталяваньня дэмакратычнай і вольнай нацыянальнай дзяржавы. Мы ўсведамляем, што працэсы, якія ўплываюць на нацыянальную свядомасць маюць аб'ектыўны характар, і хіба што могуць нават толькі паскорыцца пасля заканчэньня міжцывілізацыйнай вайны паміж Украінай і Расіяй - паміж Заходне-рутэнскай (беларуска-украінскай) і Еўразійскай цывілізацыямі.

Характарызуючы перыяды нацыянальнага будаўніцтва ў Беларусі ў XX-XXI ст.ст., мы падзялілі іх на спрыяльныя [1918-1930, 1941-1944 (часткова), і 1991-1995] і неспрыяльныя [1930-1941, 1944-1990, 1996-да цяперашняга часу]. Усведамляючы, што ў пачатку XXI ст. беларускае грамадства знаходзіцца ў неспрыяльных умовах для развіцця нацыянальнай ідэі ды з улікам цыклічнага характара адзначаных перыядаў у XX ст., мы прагназуем, што наступны перыяд будзе спрыяльным для ўзрастання нацыянальнай сьвядомасці і ў канечным выглядзе для будаўніцтва нацыянальнай дзяржавы.^{1, 2}

Periods of nation-building in modern Belarus

Period	Favorable/unfavorable	Characteristics	
		Internal factors	External factors
1917–1930	favorable	Formation of the BNR, BSSR, Slutsk uprising, development of national forces (including Western Belarus, as resistance to the Poles)	October revolution, Civil War, New Economic Policy, Polish occupation
1930–1941	unfavorable	Stalin's repressions of the 1930s in Eastern Belarus and oppression by Poles in Western Belarus	Ideas of world revolution (5, 6, and 7th Congresses of Communist International), Collectivization
1941–1944	not available	Development of schooling, formation of the Belarusian administration, SBM, BAK	German occupation, signs of civil war between Belarusian nationalists and Soviet partisans, Belarusians and Poles from the Krajova Army
1944–1990	unfavorable	Post-war reconstruction, Gradual replacement of all Belarusian and national by Soviet and international	The beginning of the Cold War, the strengthening of the socialist block
1991–1995	favorable	Revival	The collapse of the USSR and the socialist block
1995 — up to nowadays	unfavorable	Dictatorship, Continuation of the ethnocide of Belarusians in favor of pan-Slavic and Eurasian ideas	Formation of new unions in the CIS: Customs Union, EEU, CSTO; Russia's war with Chechnya, Georgia, Ukraine
next	favorable	Revival of the national idea, ongoing Revolution of Hope 2020. Changes in attitudes to nation-building in the Belarusian leadership?	Continuation of the construction of the Ukrainian nation. Reduction of Russian influence?

- П. Мурзёнак *Наступны перыяд развіцця нацыянальнай ідэі будзе спрыяльным* У кн.: *Шляхі да беларускай нацыі*. Мінск, 2016. С.184-191;
- P. Murzionak "Belarus: Prospects of a Middle Power" Ch.8 "The Mentality of Belarusian Society", p.128.

2

Відавочна, што набліжэнне спрыяльнага перыяду будзе залежыць ад шэрагу складнікаў – як ад станоўчых фактараў, якія непасрэдна ўплываюць на развіццё беларускасці – нацыянальнай сьвядомасці, так і ад адмоўных фактараў ці хутчэй ад ліквідацыі або змяншэння уплыву апошніх. Асвятленьню неспрыяльных фактараў уплыву на нацыянальнае будаўніцтва прысвечаны шматлікія публікацыі – сюды можна аднесці як негатыўную антынацыянальную дзейнасць аўтарытарнага кіраўніцтва (рэпрэсіі, палітычныя зняволеныя, адсутнасць свабоды і дэмакратыі, ваенна-палітычны саюз з Расіяй, і г.д.), так і фактары, якія вызначаюцца паводзінамі беларускага насельніцтва (да нядаўняга часу нізкі ўзровень палітычнай культуры,

¹ П. Мурзёнак «Шляхі да беларускай нацыі». Мінск: Кнігазбор. 2016. С.84-91.

² P. Murzionak "Belarus: Prospects of a Middle Power". Lexington Press, Lanham-Boulder-New York-London. 2022. 346pp. pp.31-51, 262.

невысокая талерантнасць да людзей іншых рас, рэлігій і паводзін, дзейнасць пятай калоны, і інш.). Так думаецца, што многія з гэтых неспрыяльных фактараў перасталі б існаваць разам са знікненнем дыктатарскага рэжыму Лукашэнкі. Але як дасягнуць патрэбных зменаў?

Беларускае грамадства

Найпершае пытаньне, якое ўзнікае – гэта якім чынам беларусы вызначаюць сваю нацыянальную ідэнтычнасць, што ў сваю чаргу можа ў значнай ступені характарызаваць іх нацыянальную самасвядомасць. Калі браць за аснову дадзеныя апошніх перапісаў насельніцтва, то доля беларусаў, якія вызначаюць сваю нацыянальнасць як беларускую, адносна павышалася – 77.9% (1989), 81.2% (1999), 83.7% (2009), 84.9% (2019). Прычыны такіх дэмаграфічных змен абмяркоўваліся намі раней.³ Такая высокая нацыянальная аднароднасць ёсць добрым грунтам для будаўніцтва нацыянальнай дзяржавы – калі ўзяць у якасці прыкладу многія дзяржавы Усходняй і Цэнтральнай Еўропы, якія развіваліся менавіта на манаэтнічнай аснове.

У той жа час, калі звярнуць увагу на другі важны складнік нацыянальнай самасвядомасці – родную мову - то ён не такі аптымістычны. Так, паводле тых жа перапісаў, доля беларусаў, якія вызнавалі беларускую мову як родную, хоць і складае вялікую частку, але яна даволі істотна зніжалася - з 85.6% у 1999 г. да 59.9% і 60.3% у 2009 і 2019, адпаведна. Прычынамі таму ёсць антынацыянальная палітыка лукашэнкаўскага ўрада, у першую чаргу ў сферы адукацыі і ў сферы афіцыйнага ўжывання роднай мовы “нямым” чынавенствам, а таксама уплыў культуры “русского мира”.

Беларускае грамадства/ Belarusian Society

	1989	1999	2009	2019
% of Belarusians	77.9	81.2	83.7	84.9
% of Belarusians recognizing Belarusian language as the native language	77.7	85.6	59.9	60.3

Revolution of Hope 2020

For changes
Under white-red-white flag
Up to 600,000 per day
1,200 political prisoners, ~400,000 in emigration

Ukraine-Russia War

Anti-war sentiments of Belarusians (pickets, sabotage on the railway)
Armed formations, such as Kalinovsky's regiment
85% of Belarusians do not want the Belarusian army to participate in this war (while >80% of Russians are pros)
2/3 of Belarusians are against Russia carrying out its deadly attacks from the Belarusian territory

4

³ P. Murzionak “Belarus: Prospects ... там жа, pp.99-104.

Ну дапусцім, 6 з 10 беларусаў называлі беларускую мову роднай, аднак, у рэальнасці, яе сапраўднае ўжыванне ў будзённасці, асабліва ў гарадах, было і ёсць катастрафічна нізкім. Разам з ціскам антынароднай улады на праяўленні беларускасці ў іншых галінах культуры (музыка, мастацтва, кіно, адукацыя), а таксама з фізічным і маральным прыгнётам нацыянальна-свядомых лідэраў, гэта дазволіла многім казаць пра існаванне ў краіне “беларускага гета” ў пачатку XXI ст. Сярод “свядомых” нават пачаліся дыскусіі аб магчымасці падтрымкі і развіцця беларускасці ў рускамоўным асяроддзі.

Пасля няўдач Беларускага Народнага Фронту, перад сваім далёкім ад’ездам з Беларусі ў 1998 годзе, я прагназаваў, што для падняцця беларусаў з кален, да поўнай нацыянальнай перамогі, спатрэбіцца каля 50 год. Зыходзіў з таго, што для ўладкавання жыцця пасля разбурэння такой глабальнай палітычна-сацыяльнай сістэмы як Савецкі саюз, спатрэбіцца як мінімум два пакаленні. Адно пакаленне ўжо вырасла – і стала сведкам рэвалюцыі ў Беларусі (2020), і сведкам збройнага ахвярнага змагання за свабоду ва Украіне (2014-2022). І ўсё ж, Рэвалюцыя надзеі 2020, якая распачалася падчас чарговай выбарчай прэзідэнцкай кампаніі ў Беларусі, стала даволі нечаканай для ўсяго свету. Асабліва, калі ўлічваць, што рэвалюцыйныя пратэсты праходзілі пад даўно забароненымі ўладамі бел-чырвоная-белымі нацыянальнымі сцягамі, хаця тыя і былі дзяржаўнымі сімваламі ў 1991-1995 гг. Магчыма не так і важна ці былі гэтыя колеры выбраны калонамі людзей асэнсавана як сімвал беларускай дзяржаўнасці з часоў БНР, альбо як пратэстныя, альтэрнатыўныя сцягі ў адносінах да афіцыйнага чырвона-зялёнага “лукашэнкаўскага” сцяга, які асацыяваўся з самім дыктатарам - рэвалюцыйна-настроеныя людзі патрабавалі зьмен.

Аднак, нельга і казаць, што гэтыя пратэсты былі зусім стыхійнымі. Відавочна, што яны былі вынікам шматгадовых высілкаў нацыянальна-свядомай эліты і недзяржаўных грамадскіх арганізацый. Шматмесячныя пратэсты, у якіх прымалі сотні тысяч людзей, мелі дэмакратычны характар. Аб гэтым сведчаць патрабаванні лідэраў гэтых пратэстаў – вызваленне палітычных вязняў, адхіленне ад улады Лукашэнкі, правядзенне новых свабодных выбараў. На жаль, нацыянальныя лозунгі – будаўніцтва нацыянальнай дзяржавы, вызваленне ад расійскай каланіяльнай залежнасці – не рэалізавалі над калонамі. Так, магчыма яны падразумеваліся, але не аб’яўляліся і не ставіліся на парадак дня, г.зн. нельга казаць, што адбывалася нацыянальна-вызвольная рэвалюцыя. Падчас рэвалюцыі было відавочна, што беларускі народ стаіў ад аўтарытарнай улады; аднак, патэнцыял пратэстаў быў недастатковым каб дамагчыся карэнных зменаў, як з прычыны адсутнасці яркіх лідэраў, большасць якіх была загадзя арыштавана яшчэ перад рэвалюцыяй-2020, так і з прычыны адсутнасці ясных тактычных і стратэгічных планаў.

Вынікам гэтага сталася тое, што антынародны рэжым загнаў рэвалюцыю ў пад'езды, у турмы, у эміграцыю - больш 1.200 палітвязняў, больш 400.000 актывістаў пакінуўшых радзіму і загнаная на кухні частка актывістаў беларускага насельніцтва. Некаторыя прычыны паразы, звязаныя з лідэрствам і стратэгіяй, будуць абмеркаваны ніжэй. Ды ўсё ж, тое што адбылося - Рэвалюцыя надзеі 2020 – было не задарма. Яна падняла новы пласт беларусаў, не ангажаваных да гэтага ў якую б то ні было палітыку, але раптам захацеўшых зьмен у дзяржаве. Падчас Рэвалюцыі 2020 на вуліцы Беларусі выходзілі ў адзін дзень да 600.000 чалавек. Найбольш актывісты апынуліся ў турме ці ў эміграцыі, аднак астатнія на волі, хоць і загнаныя на свае “кухні”.

Тым не менш, беларусы другога пакаленьня зараз моцна думаюць над сваім лёсам і дзейнічаюць! Сведчаньнем таму ёсць антываенныя настроі беларусаў, заўважныя па пратэстных пікетах, па сабатажу і дыверсіях на чыгунцы, па ўдзелу збройных фарміраваньняў, такіх як полк Каліноўскага, у змаганьні за свабоду Украіны ў вайне супраць расійскага агрэсара.⁴ Паводле апытаньняў, больш як 85% беларусаў не жадаюць, каб беларускае войска ўдзельнічала ў гэтай вайне, у адрозненьне ад расійскага насельніцтва, якое больш чым на 80% захоплена ідэяй перамогі над Украінай; больш таго, 2/3 беларусаў таксама супраць таго, каб з тэрыторыі краіны Расія ажыццяўляла свае смертаносныя атакі.

Думаецца, што ў цэлым, ад часоў Адраджэньня 90-х гадоў, нацыянальная сьвядомасьць беларускага народа не зменшылася і нават вырасла. У якой ступені? – цяжка сказаць; кожнаму моманту ў гісторыі любой краіны трэба саспець.

Эліты

Лукашэнкаўскі рэжым у XXI ст. не зьмяніў свайго твару. Адносіны яго кіруючай эліты да нацыянальнага будаўніцтва нават пагоршыліся. У Беларусі будуюцца рускамоўная цывільная дзяржава, што адпавядае даўняму курсу Лукашэнкі на

⁴ A representative of Belarusian cyber-partisans informed the world of their number and described the nature of their operations. Part of that included activities on Belarusian rail lines: <https://nashaniva.com/288926>. Nasha Niva 26.04.2022. The majority of Belarusians feel compassion for Ukraine, not for Russia, as shown in: <https://nashaniva.com/289029>. Nasha Niva 27.04.2022.

Map of anti-war movement in Belarus. More than 1500 persons in Belarus are being repressed and experience violent beatings because their opposition to the war in Ukraine, as was reported by the Belarusian Service of Radio Liberty on the 15th of April 2022.

эканамічную інтэграцыю з Расіяй (зацверджанай праз год пасля яго абрання на рэфэрэндуме ў 1995 годзе, 83.3% насельніцтва былі “за”). Спробы дыктатара балансаваць у гандлі паміж Расіяй, ЕС і трэцім сьветам усё роўна скончыліся амаль татальнай ваенна-палітычнай залежнасьцю ад Расіі і ўцягненьнем Беларусі ў вайну Расіі супраць Украіны. У мінулым Лукашэнка абяцаў двум прэзідэнтам Украіны, П. Парашэнку і У. Зяленскаму, што ім не варта баяцца нападу з боку Беларусі. Ці вытрымае ён слова да канца (маецца на ўвазе прамы напад), невядома, бо ў лютым 2022 года, расійскія войскі заходзілі ў паўночныя вобласці Украіны - Чарнігаўскую, Кіеўскую, Жытомірскую, з Беларусі, ды з беларускай тэрыторыі Расія запуская ракетны і бомбавы авіяцыйны ўдары па гарадах і сёлах. У дадатак, у кастрычніку 2022 года пачалося стварэньне аб’яднанай ваеннай групыкі беларускіх і расійскіх войск.

Эліты / Elites

National-conscious elite	Ruling elite
Conditions: "Belarusian ghetto"	The Lukashenko regime in the 21st century. did not change his face
The influence of political parties has not increased.	
Lack of unity among Belarusian national leaders before (1917-1923; 1988-1994) and now	Russian-speaking civilian state is being built in Belarus
S. Tikhonouskaya – National leader: creation of the transitional government (August 8-9, 2022) and the Coordination Council (115 people, until Dec 2022)	Military-political dependence on Russia and the involvement of Belarus in Russia's war against Ukraine
Change of the Lukashenko regime by armed means	As the Russian blitzkrieg has no success - back to "the games" with the EU
Consolidation (slow, leadership ambition)	

5

Усё ж, заўважыўшы, што расейскі бліцкрыг не мае посьпеху і заходні сьвет увёў палітычныя і эканамічныя санкцыі не толькі супраць Расіі, але і супраць Беларусі, «хітры» Лукашэнка і ягоная эліта ўжо праз месяц пасля пачатку вайны пачалі адступаць. Беларускія ўлады выступілі з новым зваротам да Еўрасаюза (прыкладна як пасля рэпрэсіўных дзеяньняў Лукашэнкі ў 2006 і 2010 гг.), выказваючы жаданьне супрацоўнічаць і, адначасова, прадстаўляючы сябе «ахвярамі цэлага шэрагу абставінаў, які пачаўся яшчэ ў 2020 годзе».⁵

Што тычыцца ўмоў, у якіх працавалі нацыянальна-сьвядомыя сілы у першыя два дзесяцігодзі XXI ст., то многімі аналітыкамі яны характарызаваліся двума словамі

⁵ In a letter to Europe Makey complains about “the unfortunate flow of events following 2020” and calls for dialogue: . <https://nashaniva.com/288346>. Nasha Niva. 14.04.2022.

– “беларускае гета”. Пасля параз апазіцыі ў 2006 г. (разгон удзельнікаў “Кастрычніцкай плошчы”) і ў 2010 г. (арышты кандыдатаў у прэзідэнты - Р.Костусева, А.Міхалевіча, У. Някляева, А. Саннікава, Н.Статкевіча, і іншых) палітычная актыўнасць была амаль незаўважнай нават у сталіцы. Мужнаму змагару за вольную Беларусь, М.Статкевічу, пасля сваіх выхадаў з турмы (дзе адбываў незаконна прысуджаныя тэрміны ў 2005-2008 і ў 2010-2015 гг.) ўдавалася вывесці на вуліцы 2-3 тысячы пратэстантаў. Выключэннем быў пратэст у дзень прэзідэнцкіх выбараў 19 снежня 2010 года, калі на вуліцах горада Мінска было каля 50.000 дэманстрантаў (як у лепшыя “БНФаўскія-часы” ў 90-я гады мінулага стагоддзя).

Станоўчы уплыў на нацыянальную свядомасць маглі б аказваць палітычныя партыі, аднак, ва ўмовах дыктатуры ён быў значна абмежаваны. На самой справе, колькасны склад палітычных партый нацыянальнай арыентацыі і іх уплыў на насельніцтва за аналізуемы перыяд значна не вырас. Так, паводле незалежных экспертаў, у 2008 годзе, падтрымка насельніцтвам Аб’яднанай грамадзянскай партыі складала 0.5%, партыі БНФ – 0.7%.⁶ На парламенцкіх выбарах 2019 года, якія, як і папярэднія не былі прызнаныя як цалкам дэмакратычныя, кандыдаты ад АГП набралі 1,37% галасоў, ад Партыі БНФ - 1,56%, ад БСД «Грамада» — 0,44%, тады як Камуністычная партыя Беларусі з марксісцка-ленінскай платформай — 10,62%. У 2017 годзе, у Беларусі налічвалася 98,000 сяброў розных партый, з іх доля сяброў такіх праўладных партый як ЛДП (51,000), Рэспубліканская партыя працы і справядлівасці (9,800), Камуністычная партыя Беларусі (6,500), Беларуская сацыяльна-спартыўная партыя (2,500), Беларуская патрыятычная партыя (1,500) агулам складала больш за 70% (для параўнання ў АГП было 3,668 сяброў або 3.7%, у БНФ – 5,000 або 5.1%).⁷

Мы адзначалі ўжо разрозненасць сярод беларускіх нацыянальных лідэраў у спрыяльныя перыяды развіцця краіны ў XX ст. (1917-1923 і 1988-1994).⁸ Такая ж

⁶ Oksana Ivanjuto et al., *Transfarmatsyja mentalnasti belarusau u XXI stahodzzi*, ed. Anatol Taras. (Ryga, 2013), 264. In 2008, the UCP had support of 0.5%, the BPF, 0.7%.

⁷ Volha Charnysh and Tatsiana Kulakevich, “Belarusian Political Parties: Organizational Structures and Practices,” in *Organizational Structures of Political Parties in Central and Eastern European Countries* (Krakow: Jagiellonian University Press, 2017).

The Liberal-Democratic Party has 51,000 members, the Republic Party of Labor and Justice 9,800, the Communist Party 6,500, the Belarusian Social-Sportive Party 2,500, Belarusian Patriotic Party 1,500, Belarusian People’s Front 5,000, the United Civil Party 3,668, the Conservative Christian Party/Belarusian People’s Front 3,000.

⁸ P. Murzionak “Belarus: Prospects of a Middle Power”. Lexington Press, Lanham-Boulder-New York-London. 2022. 346pp. pp.97.

разрозненнасць працягваецца сярод лідэраў “старэйшай генерацыі” і ў наш час (за выключэннем станоўчых спроб яднаньня вакол новага нацыянальнага лідэра С. Ціханоўскай – аб чым чытайце ніжэй). Такія “кіты” беларускай апазіцыі, як З. Пазьняк, А. Саньнікаў, у мінулым прэтэндаваўшыя на самую высокую пасаду ў краіне, знаходзяцца ў эміграцыі і займаюць маргінальныя пазіцыі ў “беларускім палітычным полі” (калі мець на ўвазе, што гэта поле ўключае ў сябе колы дыяспары). Гэтая маргінальнасць заключаецца як у невысокай патрымцы падобных груп, так і ў нежаданні многіх лідэраў з кім-небудзь аб’ядноўвацца, якое адлюстроўваецца ў неінтэлігентнай крытыцы сваіх апанентаў (“агенты КГБ”, “катлеты”, і г.д.). Прыблізна такую ж пазіцыю займае і В. Цапкала, нядаўні кандыдат у прэзідэнты-2020, які спрабуе весці сваю лінію праз Дэмакратычны форум, што двойчы збіраўся ў маі і ліпені 2022 г. Нечакана, нават прадстаўнікі палка К.Каліноўскага, якія змагаюцца за свабоду Украіны, заявілі свае асобныя палітычныя прэтэнзіі.⁹ Падаецца, што такія непрадуктыўны падыход сярод мноства лідэраў мог бы быць яшчэ апраўданым пры роўнасці дэмакратычных умоў працы для ўсіх палітычных сіл на радзіме, а не ў рэальных умовах працы па-за яе межамі, дзе абсалютная большасць актыўных нацыянальных сіл апынулася ў выніку рэпрэсій у сваёй краіне.

Думаецца, што перш чым раз’яднацца – трэба спачатку з’яднацца (хаця б і за мяжой) для змены дыктатарскай улады і ўсталяваньня дэмакратыі ў краіне – інакш, як паказвае гісторыя развіцця беларускіх нацыянальных элітаў, наўрад ці можна чакаць поспеху. Можна думаць, што аднабокая палітычная “блізарукая” практыка шэрагу паважаных асоб з’яўляецца адлюстраваннем і нізкай палітычнай культуры ўсяго беларускага народа, якая і не магла сфармавацца ва ўмовах таталітарнай савецкай сістэмы, традыцыі якой у значнай ступені ўжывае да сёння дыктатарскі рэжым.

На сёняшні дзень нацыянальна-свядомым сілам варта было б згуртавацца вакол С.Ціханоўскай, якая ўзяўшы на сябе роль Нацыянальнага лідэра, безумоўна стала значнай фігурай у гісторыі беларускага руху. Мы ўжо абгрунтавалі станоўчыя моманты кансалідацыі вакол Нацыянальнага лідэра - беручы пад увагу яе мужнасць, адказнасць, істотную падтрымку сярод насельніцтва Беларусі і пазнавальнасць, ясную і адкрытую праграму, што тычыцца вызвалення палітзняволеных і

⁹ Намеснік камандзіра палка Каліноўскага: У нас ёсць палітычныя амбіцыі, а Сахашчыку мы не давяраем

<https://nashaniva.com/301456> 20 кастрычніка 2022 года.

правядзення свабодных дэмакратычных выбараў у краіне, яе здольнасць сабраць вакол сябе людзей, актыўна працуючых у беларускіх справах.¹⁰ Сюды трэба дадаць значныя дасягненні яе каманды ў міжнародных узаемаадносінах і нядаўняе стварэнне ураду пераходнага перыяду пад яе кіраўніцтвам (Вільнюс, 8-9 жніўня 2022 года). Відавочна, што на шляху сп. С. Ціханоўскай ёсць шмат складанасцяў – як у справах кансалідацыі нацыянальна-свядомых сіл: напрыклад, стварэнне Каардынацыйнага савета са 115 чалавек да снежня 2022 года, ці узаемадзеянне з кіраўніцтвам Украіны,¹¹ якое ўскладняецца з-за пазіцыі кіраўніцтва Беларусі – саўдзельніка расійскага агрэсара ў вайне супраць Украіны, так і вядзеннем працы ва ўмовах вымушанай эміграцыі. Тым не менш, хочацца верыць, што першыя крокі па кансалідацыі нацыянальных сіл зроблены, крокі нават больш важныя і істотныя, калі параўноўваць іх з падобнымі спробамі на Кангрэсе дэмакратычных сілаў, пры вызначэнні адзінага кандыдата на прэзідэнцкія выбары (Мінск, 1-2 кастрычніка 2005 года; *гэта бадай адзіны прыклад удалай кансалідацыі за абмяркоўваемы перыяд*, П.М.).

Асобна трэба адзначыць дыскутуемую магчымасць змены лукашэнкаўскага рэжыма збройным шляхам – у першую чаргу маюцца на ўвазе беларускія фармаваньні, якія змагаюцца ў складзе Збройных сіл Украіны (полк К. Каліноўскага, полк “Пагоня”). Прыхільнікі гэтага падыходу (В.Сахашчык, В.Пракоп’еў, і інш.) лічуць, што сітуацыя ў Беларусі, з улікам акупацыі краіны расійскімі войскамі, не можа быць вырашана мірным дэмакратычным шляхам. Мірны падыход, які выкарыстоўваўся падчас “Рэвалюцыі надзеі-2020”, скончыўся фактычна паразай (аказалася, што нельга адабраць уладу ў антынацыянальных сіл “здымаючы шкарпэткі перад тым як стаць на скамейку”). Але і тут няма адназначнага адзінства. Прадстаўнікі палка К.Каліноўскага заявілі, што яны імкнуцца быць раўнапраўным суб’ектам у сучасным беларускім руху, а не проста быць выканаўцамі волі пераходнага ўраду С.Ціханоўскай, у прыватнасці падпадаць пад руку сп. Сахашчыка, “ваеннага міністра” ў гэтым урадзе.¹² На іх думку, менавіта яны, а не пераходны ўрад валодаюць магчымасцямі рэалізацыі ваеннага сцэнару. На сёння, такі сцэнар

¹⁰ Пётра Мурзёнак Тэзісы да тактыкі і стратэгіі нацыянальнага будаўніцтва ў сучасных умовах “Культура. Нацыя”, №28, лістапад 2021, с.5-13.

¹¹ «Щодо Тихановської є сумніви». Мережко пояснив, чому Київ не хоче визнавати «перехідний кабінет». Радіо Свобода, 14 жовтня 2022 года. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-tykhanovska-ukraina-merezhko/32083904.html/>

¹² Чаго хоча Полк Каліноўскага: Ціханоўская, хунта, зброя, палітыка

<https://nashaniva.com/301549>. 21 кастрычніка 2022 года.

выглядае малаверагодным з прычыны малалікасці гэтых ваенных фарміраванняў (якія, відавочна, не будуць мець поспеху пры прамым сутыкненні з лукашэнкаўскай арміяй) ці па прычыне іх магчымага разбраення пасля сканчэння вайны паміж Украінай і Расіяй. Але сітуацыя змяняецца дынамічна і хутка. Пры пашырэнні радыё гэтых фарміраванняў, дастатковай ваеннай дапамозе з боку міжнароднай супольнасці, як гэта зараз адбываецца ў адносінах да Украіны, а таксама, што вельмі важна, пры падтрымцы беларускага насельніцтва, іх роля можа аказацца нават адной з вызначальных у вызваленні беларусаў з “цэмы”. Безумоўна, што тут будзе важнай каардынацыя і кансалідацыя ўсіх сіл, і роля пераходнага ўрада С.Ціханоўскай і аднаўляемага Каардынацыйнага савета, на нашу думку, можа быць галоўнай у гэтых працэсах.

Падаецца, што працэс кансалідацыі пачаўся, хаця ідзе ён даволі марудна па многіх прычынах унутранага характару ў самой камандзе сп. Ціханоўскай, так і з-за ўжо адзначанай амбіцыйнасці многіх асоб\актораў, якія знаходзяцца ў апазіцыйным беларускім асяроддзі.

Знешнія фактары (войны, сусвет)

Мы ўжо адзначалі раней, што найбольшага поспеху ў беларускіх справах нацыянальных сіл дабіваліся ў XX ст. пры спрыяльных знешніх умовах (аднак, на жаль, фінальнай рэалізацыі беларускай ідэі тым не менш не адбывалася, магчыма з-за адсутнасці адзінства ў іх радах).¹³ Прыкладамі таму з’яўляюцца: стварэнне ў 1918 г. Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР) ва ўмовах акупацыі нямецкімі войскамі; беларусізацыя 1920–30-х гадоў, якая адбывалася ва ўмовах няўпэўненасці савецкай улады ў правядзенні новай эканамічнай палітыкі; стварэнне сучаснай Рэспублікі Беларусь, якое было хутчэй вынікам распаду Савецкага Саюза ў 1991 годзе, чым тое, што гэта было абумоўлена ўнутранымі фактарамі; хваля беларускага адраджэння 1990-х гадоў мела значны поспех з-за зьбянтэжанасці і разгубленасці тагачаснага наменклатурнага кіраўніцтва краіны і стратай Расіяй лідэрства для сваіх былых калоній.

Сёння, абмяркоўваючы фактары спрыяльнага уплыву на нацыянальную свядомасць, мы безумоўна з надзеяй звяртаем свае погляды на Украіну. Менавіта падзеі вакол Украіны могуць стаць тым знешнім фактарам, які можа дапамагчы вырашыць і беларускае пытанне. Па-першае, ад канечных вынікаў вайны Украіны

¹³ П.Мурзёнак Наступны перыяд развіцця нацыянальнай ідэі будзе спрыяльным. У кн.: Шляхі да беларускай нацыі. Мінск, 2016, “Кнігазбор”, с.184-191;

P. Murzionak “Belarus: Prospects ... ibid, Ch.8 “The Mentality of Belarusian Society”, p.128.

з Расіяй залежыць не толькі свабоднае жыццё украінцаў, але і беларусаў, і ўвогуле жыццё ўсяго свету, які па сканчэньні гэтай вайны будзе вымушаны шукаць новыя фарматы калектыўнай бяспекі. І Украіна, як перамогац, можа быць адным з дырыжораў гэтага працэса.

Знешнія умовы / External factors

- National forces achieved the greatest success in the 20th century. under favorable external conditions:
 - creation of BNR in 1918 - under conditions of occupation by German troops
 - Belarusianization of the 1920s and 30s - insecurity of the Soviet government, NEP
 - the creation of the Republic of Belarus is more a result of the collapse of the USSR in 1991 than it was caused by internal factors
 - the wave of Belarusian revival in the 1990s - due to the confusion of the then nomenclature leadership of the country and Russia's loss of leadership for its former colonies
- The final results of Ukraine's war with Russia depend not only on the free life of Ukrainians, but also of Belarusians, and in general the life of the whole world including the idea that Belarus and Ukraine are an integral part of the Belarusian - Ukrainian \Western-Ruthenian civilization
- Ukraine is far ahead of Belarus in its civilizational development (and this despite the difficulties of economic development and the 8 -year war with Russia, 2014-2022)

7

Для Беларусі, нягледзячы на тое, што яна зараз выступае на баку агрэсара, гэта важна і з іншага пункту гледжаньня, звязанага з тым, што Беларусь і Украіна з'яўляюцца неад'емнай часткай беларуска-украінскай\заходне-рутэнскай цывілізацыі. Доказы існаваньня гэтай цывілізацыі, якія базуюцца на агульнай гісторыі, культуры, традыцыях Беларусі і Украіны, былі прадстаўлены навуковай і грамадзянскай супольнасці.¹⁴ Даўнейшая гісторыя абедзвюх краін, як і дзяржава-утваральныя працэсы ў XX ст. (абвясчэньне БНР і УНР у 1918 г. і аднаўленьне дзяржаўнасці Беларусі і Украіны пасля распаду СССР у 1991 годзе) ішлі амаль паралельным

¹⁴ "Eastern-Slavic Belarusian-Ukrainian Civilization. Hypothesis and Facts". Web-magazine "SAKAVIK/CULTURE. NATION", September 2013, issue 3, pp. 40-61. In Belarusian;

"Evidence for Belarusian-Ukrainian Eastern Slavic Civilization." Comparative Civilizations Review. No 73: Fall, 2015, pp.51-76;

"The Ways to Belarusian Nation". Minsk, "Knihazbor", 2016. 344 p. In Belarusian. ISBN 978-985-7144-53-2. In Belarusian;

"Does Belarusian-Ukrainian Civilization Belong to the Western or the Latin Civilization?" Comparative Civilizations Review: Vol. 78, Spring 2018, pp.40-54;

"Belarus: Prospects of a Middle Power." Lexington Press, 2022, 344 pp.

курсам. Аднак, параўноўваючы дынаміку развіцця гэтых краін у пачатку XXI ст., можна канстатаваць, што Украіна ў сваім цывілізацыйным развіцці ідзе значна наперадзе Беларусі (і гэта нягледзячы на цяжасці эканамічнага развіцця і 8-гадовую вайну з Расіяй, 2014-2022). Віной таму прасавецкі (чытай пракамуністычны) светапогляд адзінага прэзідэнта Беларусі і яго прарасійскі курс, які ізноў зацягнуў беларускую краіну ў каланіяльныя расійскія пугы. Беларусь адстае ў сваім развіцці ад Украіны па многіх параметрах (у Табліцы ў калонцы “Каментарыі” мы ўмоўна праставілі гэта адставаньне ў балах).

Табліца. Дынаміка развіцця Беларусі і Украіны за апошнія 30 год
Table. Development dynamics of Belarus and Ukraine over the last 30 years

Беларусь	Украіна	Каментарыі
Канстытуцыя		
1996 і 2022 (Лукашэнка)	1996 (Кучма)	Лукашэнка: "Я на коленах готов ползти в Россию", «Белорус – «это русский со знаком качества» Кучма – кніга «Украина - не Россия» <i>Умоўна мінус 2 балы</i>
Выбары прэзідэнта		
1994 – Лукашэнка (П, 80.6%) 2001 – Лукашэнка (75.7%) 2006 – Лукашэнка (83.0%) 2010 – Лукашэнка (79.7%) 2015 – Лукашэнка (83.5%) 2020 – Лукашэнка (67.4%)	1991 – Краўчук (61.6%) 1994 – Кучма (П, 52.2%) 1999 – Кучма (П, 56.3%) 2004 – Юшчанка (П, 52%) 2010 – Януковіч (П, 49%) 2014 – Парашэнка (54.7%) 2019 - Зеленскі (П, 73.2%)	Першы прэзідэнт у Беларусі быў абраны на 3 гады пазней, чым ва Украіне. <i>(- 3 балы)</i> Толькі адны выбары ў Беларусі прайшлі з Ім турам, ва Украіне – пяць з сямі. <i>(- 4 балы)</i>
Значныя рэвалюцыйныя падзеі ў жыцці краіны ў XXI ст		
2006 – Кастрычніцкая плошча 2010 – пратэст пасля выбараў 2020 – Рэвалюцыя надзеі	2004 – Памаранчавая рэвалюцыя 2013 – Еўрамайдан – Рэвалюцыя годнасці	Прагэсныя акцыі ў Беларусі ў сувязі з выбарамі скончыліся паразай нацыянальна-свядомых сіл. Ва Украіне адбыліся 2 пераможныя нацыянальна-вызвольныя рэвалюцыі. <i>(- 2 балы)</i>
Еўрапейскі Саюз (ЕС)		
Беларусь у 2020 годзе прыпыніла сямігоднюю праграму Усходняга партнёрства	23 чэрвеня 2022 года Еўрапейскі савет даў Украіне статус кандыдата на ўступленне ў ЕС	<i>(-2 балы)</i>
Адносіны з сусветнай супольнасцю		
Беларусь з'яўляецца суагрэсарам у вайне Расія-Украіна	Украіна, падтрымліваемая 53 краінамі, змагаецца за свабоду на параднім краі	Украіна, становіцца маральным лідэрам у свеце, тады як супраць Беларусі і Расіі міжнародная супольнасць ужывае рознага роду санкцыі. <i>(- 2 балы)</i>

6

Так, напрыклад, варта параўнаць:

- рознамагнітныя пазіцыі Лукашэнкі і Кучмы (у часы кіравання якіх прымаліся дзеючыя канстытуцыі дзвюх краін) адносна Расіі – у выказваннях Лукашэнкі: "Я на коленах готов ползти в Россию", «Белорус – «это русский со знаком качества»; і ў кнізе Кучмы «Украина - не Россия»,
- большую рашучасць украінскага народа ў выбарах прэзідэнта краіны – украінцы зрабілі гэта на 3 гады раней, чым беларусы (1991 і 1994),
- канкурэнцыю і дэмакратычнасць прэзідэнцкіх выбараў - толькі першыя выбары ў Беларусі прайшлі з ІІ-м турам, тады як ва Украіне – пяць з сямі,
- значныя рэвалюцыйныя падзеі ў жыцці краіны ў XXI ст. ў Беларусі скончыліся паразай, тады як ва Украіне прайшлі дзве паспяховыя дэмакратычныя рэвалюцыі – Памаранчавая рэвалюцыя (у сувязі з недэмакратычнасцю выбараў) і Рэвалюцыя Годнасці (спыненне Пагаднення аб асацыяцыі Украіны з ЕС),

- Беларусь у 2020 годзе прыпыніла сяброўства у праграме Усходне-Еўрапейскага партнёрства, дзе яна была там разам з Украінай, Азербайджанам, Арменіяй, Грузіяй, і Малдовай; тады як Украіна набыла статус кандыдата ў Еўрапейскі Саюз (23.06.2022), што, дарэчы, было ў многім абумоўлена падтрымкай Украіны у вайне з боку кіроўных структур ЕС,
- у сувязі з вайной 2022, на Беларусь накладзены рознага роды санкцыі з боку міжнароднай супольнасці, тады як Украіна становіцца маральным прыкладам для ўсяго сьвету ў сваім змаганьні як за сваю свабоду, так і за агульначалавечыя правы.

Такім чынам, калі спраецываць бліжэйшую будучыню Беларусі базуючыся на мінуўшым 20-гадовым досведзе Украіны і цяперашняй сітуацыі, то ўсё ж беларусы многага чакаць у бліжэйшы перыяд відавочна не могуць. Аднак, сітуацыя можа кардынальна змяніцца пры ўмове:

- а) што Украіна атрымае адзначную перамогу ў вайне з Расіяй;
- б) што краіны, якія зараз знаходзяцца ў кааліцыі з Украінай у барацьбе супраць расійскага агрэсара, акажуць выразную падтрымку (ваенную, палітычную, а пасля і эканамічную) нацыянальна-свядомым сілам Беларусі у іх барацьбе за звяржэньне дыктатарскага рэжыму Лукашэнкі і ўсталяваньне дэмакратыі і свабоды ў краіне.

У заключэньне

1. Калі мець на ўвазе рэвалюцыйныя падзеі 2020 года, то можна даволі смела сказаць, што нацыянальная свядомасьць беларусаў у пачатку XXI ст. расце.
2. Крокам наперад для нацыянальна-свядомых сіл з'ўляецца стварэньне пераходнага ўрада С. Ціханоўскай і запланаваная рэарганізацыя Каардынацыйнага савета (снежань 2022 года), што сведчыць аб пачатку кансалідацыі беларускіх сіл вакол Нацыянальнага лідэра. Па сваёй важнасці і істотнасці гэта кансалідацыя выглядае нават значна большай у параўнаньні з іншай удамай кансалідацыяй, і бадай адзінай за абмяркоўваемы перыяд, на Кангрэсе дэмакратычных сілаў, які вызначаў адзінага кандыдата на прэзідэнцкія выбары (Мінск, 1-2 кастрычніка 2005 года).
3. Спрыяльны перыяд для росту нацыянальнай свядомасці будзе абумоўлены у значнай ступені перамогай Украіны, нашага партнёра па Заходне-рутэнскай цывілізацыі, у вайне з Расіяй, што можа адкрыць магчымасьці для выразнай падтрымкі нацыянальна-свядомых сіл Беларусі (ваеннай, палітычнай, эканамічнай) з боку міжнароднай супольнасці ў іх барацьбе за звяржэньне дыктатарскага рэжыму Лукашэнкі і ўсталяваньне дэмакратыі і свабоды ў краіне. Аднак ... Беларусам трэба быць гатовымі да гэтага.

Заклучэньне / Conclusions	
Калі мець на ўвазе рэвалюцыйныя падзеі 2020 года, то можна даволі смела сказаць, што нацыянальная свядомасць беларусаў у пачатку XXI ст. расце.	If we keep in mind the revolutionary events of 2020, we can quite boldly say that the national consciousness of Belarusians at the beginning of the 21st century is growing.
Крокам наперад для нацыянальна-свядомых сіл з'ўляецца стварэнне пераходнага ўрада С. Ціхановічэўскай і запланаваная рэарганізацыя Каардынацыйнага савета (снежань 2022 года).	The creation of the transitional government of S. Tsikhanouskaja and the planned reorganization of the Coordination Council (December 2022) are a step forward for nationally-conscious forces.
Калі праецыраваць бліжэйшую будучыню Беларусі базуючыся на мінуўшым 20-гадовым досведзе Украіны і цяперашняй сітуацыі ў Беларусі, то ўсё ж беларусы многага чакаць у бліжэйшы перыяд відавочна не могуць. Аднак, тэарэтычная магчымасць усталявання моцнай беларускай нацыі застаецца.	If we project the near future of Belarus based on the past 20-year experience of Ukraine and the current situation in Belarus, Belarusians clearly cannot expect much in the near future. However, the theoretical possibility of establishing a strong Belarusian nation remains.
Спрыяльны перыяд для росту нацыянальнай свядомасці ў значнай ступені можа быць абумоўлены перамогай Украіны, нашага партнёра па Заходне-рутенскай цывілізацыі, у вайне з Расіяй. Аднак ... Беларусам трэба быць гатовымі да гэтага.	A favorable period for the growth of national consciousness can largely be determined by the victory of Ukraine, our partner in the Western Ruthenian civilization, in the war with Russia. However, Belarusians need to be ready for this.

8

Piotra Murzionak (Ottawa, Canada): “Dynamics of Factors Offering Positive Influence on National Consciousness at the Beginning of the Twenty First Century” (webzine “Kultura. Natsya”, issue 30, November 2022, 90-103, www.sakavik.net)

Abstract. The dynamics of factors that positively influence or can influence the level of national consciousness of Belarusians in the 21st century is analyzed. In particular, an attempt is made to understand what has happened to the Belarusian population and its elite over the past two or so decades, and how the external conditions for the Belarusian state are changing, which, as in earlier periods in the 20th century, were to a large extent decisive for the changes in the fate of the Belarusian nation. An analysis of possible optimal ways that would lead to the desired changes - the change of authoritarian power and the establishment of a democratic and free national state - is being carried out. We are aware that the processes affecting the national consciousness have an objective nature and may even accelerate after the end of the inter-civilizational war between Ukraine and Russia - between the Western Ruthenian (Belarusian-Ukrainian) and Eurasian civilizations.

Пётра Мурзёнак (Оттава, Канада): «Динамика факторов оказывающих положительное влияние на национальное сознание в начале XXI века» (веб-журнал “Культура. Нация”, вып. 30, ноябрь 2022, 90-103, www.sakavik.net)

Резюме. Анализируется динамика факторов, которые положительно влияют или могут повлиять на уровень национального самосознания белорусов в XXI веке. В частности, делается попытка понять, что произошло с белорусским населением и его элитой за последние два-три десятилетия и как меняются внешние условия для белорусского государства, которые, как и в более ранние периоды XX века, во многом определяли изменения в судьбе белорусской нации. Анализируются возможные оптимальные пути, которые привели бы к желаемым изменениям - смене авторитарной власти и установлению демократического и свободного национального государства. Подчеркивается, что процессы, затрагивающие национальное сознание, имеют объективный характер и могут даже ускориться после окончания межцивилизационной войны между Украиной и Россией - между западнорусской (белорусско-украинской) и евразийской цивилизациями.